

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ТА ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ

УДК 330.332

КУКУРУДЗА Іван Іванович

доктор економічних наук, професор, завідувач
кафедри економічної теорії, інноватики та
міжнародної економіки,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького, Україна

ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

***Анотація.** Досліджено стан і перспективи зміцнення інвестиційно-інноваційної безпеки України в умовах входження до Зони вільної торгівлі (ЗВТ) з Європейським Союзом (ЄС); аргументовано можливі загрози внаслідок кризових явищ, які можуть виникнути через згорання економічного співробітництва з країнами Співдружності Незалежних Держав (СНД), передусім з Російською Федерацією; обґрунтовано рекомендації щодо виваженої інвестиційно-інноваційної політики в контексті зміцнення економічної безпеки.*

***Ключові слова:** інвестиційно-інноваційна безпека України, зона вільної торгівлі з ЄС, перспективи, загрози.*

Постановка проблеми. Як переконує вітчизняний та зарубіжний досвід, добитися якісного економічного зростання можливо лише на основі інноваційної моделі розвитку, яка передбачає інвестиції в людський капітал, фундаментальні та прикладні дослідження, розробку товарів і процесів тощо. З огляду на це, кожна країна постійно дбає про зміцнення інвестиційно-інноваційної безпеки, тобто забезпечення такого стану «економічного середовища у державі, що стимулює вітчизняних та іноземних інвесторів вкладати кошти в розширення виробництва в країні, сприяє розвитку високотехнологічного виробництва, інтеграції науково-дослідної та виробничої сфери з метою зростання ефективності, поглиблення спеціалізації національної економіки на створенні продукції з високою часткою доданої вартості» [1]. Все це робить проблему інвестиційно-інноваційної безпеки доволі актуальною.

Аналіз останніх публікацій. Проблемам інвестиційно-інноваційної безпеки присвятили свої праці чимало вітчизняних і зарубіжних вчених, в тому числі Л. Антонюк, О. Баженова, А. Динкін, Є. Панченко, Л. Федулова, М. Хвесик, І. Цюпко, М. Джонк та інші. Зокрема вони дослідили інвестиційно-інноваційні аспекти економічної безпеки в контексті глобалізації та конкурентоспроможності, окреслили можливі заходи щодо інноваційної стратегії. Проте ряд питань, в тому числі питання впливу євроінтеграції на інвестиційно-інноваційну безпеку України досліджені недостатньо, а отже, потребують подальшої уваги науковців.

Метою статі є дослідження впливу участі в Зоні вільної торгівлі з ЄС на стан інвестиційно-інноваційної безпеки України, виявлення можливих переваг і ризиків внаслідок дії об'єктивних та суб'єктивних чинників.

Виклад основного матеріалу. В умовах існування незалежних держав кожна з них дбає про свою національну безпеку, однією з основних складових якої виступає економічна безпека, під якою прийнято розуміти такий стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність

національної економіки до сталого та збалансованого зростання [1]. У свою чергу економічна безпека включає в себе ряд складових, серед яких доволі вагомою є інвестиційно-інноваційна безпека. Серед дослідників на сьогодні відсутня єдність поглядів щодо суті інвестиційно-інноваційної безпеки. Одні розрізняють виробничо-технологічну, інші – інноваційно-технологічну безпеку тощо. На наш погляд, оскільки існує офіційне визначення, то доцільно користуватися саме ним, тобто тим, яке дається в «Методичних рекомендаціях» Міністерства економічного розвитку і торгівлі України і яке згадувалося нами дещо вище.

Сказане зовсім не означає, що відмінні від офіційного визначення не мають права на життя. Тим більше, що багато авторських визначень є схожими з офіційним або розвивають, доповнюють його. Так, А. Динкін вважає, що інноваційна безпека це складова економічної безпеки держави, що забезпечує такий розвиток науково-технічного потенціалу, за якого держава може гарантувати конкурентоспроможність національного господарства на світовому ринку та стабільне якісне поліпшення ключових факторів виробництва задля підвищення рівня життя населення [2]. Як бачимо, наведене нами визначення вигідно відрізняється від офіційного тим, що акцентує увагу на кінцевій меті інноваційного розвитку – піднесення рівня добробуту населення. Щоправда, незалежно від того, як саме трактується інноваційна безпека тим чи іншим автором, у кожному випадку основна увага приділяється факторам і загрозам інноваційного розвитку.

З нашої точки зору, такий підхід є продуктивним, оскільки, як переконує світовий і вітчизняний досвід, належна увага факторам інноваційного розвитку забезпечує відчутні соціально-економічні наслідки позитивного характеру. І навпаки, неухвага до цих факторів, ігнорування їх призводить до великих втрат можливого успіху. Скажімо, сьогодні всім відомо, що розвинуті країни свій високий соціально-економічний рівень розвитку забезпечили внаслідок здійснення ефективної інвестиційно-інноваційної політики. Основними складовими такої політики є:

- доступність фінансових засобів для ефективної інноваційної діяльності та державна підтримка фундаментальних досліджень;
- стимулювання малого та середнього інноваційного підприємництва;
- залучення іноземних інвестицій;
- стимулювання партнерства між приватним сектором і університетами;
- підтримка і розвиток міжнародного науково-технічного співробітництва;
- розвиток і підвищення якості освіти.

Про місце та роль зазначених факторів у зміцненні інвестиційно-інноваційної безпеки свідчить і вітчизняний досвід. За даними ЮНЕСКО, до ринкових перетворень частка України у світовому науково-технічному потенціалі становила майже 7% при чисельності населення приблизно 0,1% від світової. В будність в складі СРСР Україні належало майже 40% виробництва науково-технічної продукції. З кожної тисячі зайнятих 11 осіб працювали в науково-технічній сфері [3, с.33]. Все це результат того, що Україна, за світовими критеріями, мала високорозвинуту науку та освіту. Досить було нашій державі послабити свою увагу до згаданих факторів інвестиційно-інноваційного розвитку, як інноваційна діяльність, а за нею і соціально-економічний розвиток пішли на спад. За період ринкової трансформації удвічі скоротилася кількість проектних і дослідницьких організацій, майже на 50% зменшилась чисельність наукових працівників, фінансування науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт зменшилось з 3% валового внутрішнього продукту (ВВП) до 0,3%. І це в той час, коли практика засвідчує, якщо на науку виділяти менше 1% ВВП, то розвиватися інноваційна діяльність не буде.

Таким чином, Україна сьогодні відчуває гостру потребу у факторах інноваційного розвитку. На думку політиків, зі вступом України в ЗВТ з ЄС ці фактори будуть наростати кількісно і діятимуть більш інтенсивно. Такі очікування зумовлені передусім тим, що входження до ЗВТ з ЄС дасть можливість нашим виробникам долучитися до

принципово нових технологій, змусить орієнтуватися на виробництво високотехнологічної продукції, яка була б конкурентоспроможною на ринках ЄС і світу в цілому, а також використовувати нові підходи та управлінські рішення в інноваційній діяльності. Але все це не впаде нам у вигляді манни небесної. На все потрібні інвестиції, причому великі і надто великі. Сьогоднішній стан національної економіки такий, що не дозволяє надіятися на внутрішні джерела фінансування модернізації виробничого потенціалу і підвищення його науково-технічного рівня. Вихід бачиться в залученні іноземного капіталу. Саме на нього останні двадцять п'ять років розраховує керівництво України, тим більше, в умовах дії Угоди про ЗВТ з ЄС. І для цього є підстави. Скажімо, Чехія, Угорщина, деякі інші колишні соціалістичні країни, завдяки активізації співробітництва з ЄС, отримали стільки прямих іноземних інвестицій (ПІІ), що їх виявилось достатньо для модернізації виробництва на базі більш високого технологічного укладу, переходу до випуску конкурентоспроможної продукції, створення нових робочих місць, запровадження сучасних форм управління і, що найважливіше, досягнення швидкого зростання темпів економічного розвитку. Польща, наприклад, тільки за десять років отримала майже 70 млрд. доларів ПІІ, що дало їй можливість продавати щороку на світовому ринку товарів на суму майже 150 млрд. доларів [4, с.105].

Щоправда, існує й інший досвід. У 1998 році Указом Президента України було затверджено «Стратегію інтеграції України до Європейського Союзу», якою передбачалося через активізацію партнерських відносин з країнами ЄС залучити прямі іноземні інвестиції на модернізацію виробничого потенціалу на більш високому науково-технічному рівні [5]. Однак за 15 років, що минули після затвердження Стратегії, експерти змушені визнати, що активізація зв'язків України з ЄС не дала очікуваного результату щодо відновлення та розвитку вітчизняного науково-технологічного потенціалу. На наш погляд, Україна не просунулась уперед у сфері інноваційної діяльності головним чином тому, що, по-перше, Стратегія орієнтувала виробничу сферу на закупівлю нової техніки і технологій, а не на розвиток вітчизняної науки. Здійснюючи фінансові запозичення з метою придбання нової техніки і прогресивних технологій, Україна тим самим фінансувала зарубіжні банки (через проценти), а вітчизняні виробництво і наука продовжували занепадати. Причому великі втрати понесла академічна, університетська і галузева науки. По-друге, орієнтуючись на імпорт іноземного капіталу, керівництво держави проігнорувало застереження експертів про те, що безконтрольний приплив іноземного капіталу навіть у формі ПІІ може негативно вплинути на розвиток економіки. Як переконує вітчизняний і зарубіжний досвід, негатив виникає тоді, коли в країну переводяться матеріаломісткі і трудомісткі виробництва, а також ті, що забруднюють навколишнє середовище. Крім того, за певних умов, можуть мати місце послаблення стимулів для розвитку фундаментальних і прикладних досліджень, деформація структури національної економіки і залежність – економічна і політична – від країн-експортерів капіталу. Не можна не бачити ще й такого ризику, як репатріація капіталу за кордон, особливо в періоди криз. З огляду на це, відомий польський економіст Г.Ж.Колодко вказує, що «можна пригадати лише декілька особливих випадків, коли іноземні інвестиції – особливо прямі... – відіграли істотну (але не вирішальну) роль у фінансуванні економічного розвитку... Головним джерелом, з якого фінансується розвиток... були і залишаються внутрішні нагромадження капіталу. Тому формуванню цих нагромаджень має надаватися необхідний пріоритет як у макроекономічній політиці, так і в системі мікроекономічних спонукань» [4, с.96].

Проте згадане джерело фінансування інноваційного розвитку, як вже зазначалося дещо вище, в умовах української ринкової економіки не спрацьовує. Справа в тому, що для формування внутрішніх нагромаджень капіталу вкрай важливо мати адекватно вибудовану фінансову (фіскальну і монетарну) політику, яка істотно впливає на прикладну схильність до нагромадження, роблячи таким чином вирішальний вплив на

загальний рівень нагромадження капіталу і на рівень та динаміку інвестицій [4, с.96]. На жаль, в Україні така фінансова політика відсутня. Це по-перше. По-друге, якщо ми заглянемо в державні бюджети усіх рівнів і бюджети олігархічних підприємств, то в них можна знайти статті витрат на «капітальні інвестиції», а отже, можна подумати, що і держава, і олігархи постійно модернізують виробничий потенціал і підвищують його науково-технічний рівень. Але насправді те, що в умовах нинішніх українських реалій називають «капітальними інвестиціями», на думку експертів, здебільшого служить не цілям модернізації, а виступає джерелом отримання відкату або інструментом виведення ресурсів країни за рубіж, найчастіше в оффшори.

Із викладеного вище видно, що заходи щодо модернізації виробничого потенціалу і підвищення його науково-технічного рівня, що передбачалися «Стратегією інтеграції України до Європейського Союзу» (1998 р.), не спрацювали, оскільки Україна не змогла забезпечити ефективну інвестиційно-інноваційну політику, тобто не змогла реалізувати належним чином основні її складові, про які уже говорилося. То можливо, в умовах участі України в ЗВТ з ЄС ми зможемо це зробити, так би мовити, не прогавимо новий шанс зміцнити нашу інвестиційно-інноваційну безпеку? Думається, з приєднанням України до ЗВТ з ЄС загрози інвестиційно-інноваційній безпеці нашої держави дещо зросли, принаймні в короткостроковому періоді. Справа в тому, що на старті участі України в ЗВТ з ЄС погіршаться умови формування та застосування факторів інвестиційно-інноваційного розвитку.

Найперше стануть ще більш недоступними фінансові засоби для ефективної інноваційної діяльності та державної підтримки фундаментальних досліджень. Так думати дає підстави стан української економіки, про який можна судити не тільки по виробництву ВВП, а й по державному бюджету і податковій системі, в тому числі і нинішній. Хіба знайдуться кошти на інноваційний розвиток, коли замість концентрації фінансових ресурсів на модернізації виробничого потенціалу та підвищенні його науково-технічного рівня, в країні розтринькують кошти доволі мізерного бюджету на непередбачене реформування держапарату, суть якого зводиться практично до встановлення захмарно високих зарплат, пільг і привілеїв зростаючій армії чиновництва.

Загальновідомо, що лідерами інвестиційно-інноваційної діяльності є підприємства великого бізнесу. Проте за наявності державної підтримки, в ЄС навіть малі та середні суб'єкти господарювання здійснюють наукові дослідження, виконують замовлення великих підприємств за їх підтримки та фінансування. Підвищення інноваційної активності бізнесу, в тому числі малого та середнього, є одним із пріоритетів політики ЄС і розглядається як один із найважливіших чинників підвищення конкурентоспроможності. Держава нерідко здійснює пряму підтримку розробки інноваційних продуктів малими і середніми підприємствами через надання їм грантів та пільгових кредитів, інформаційне забезпечення тощо, чого не можна сказати про наші підприємства. Відсутність ефективної державної підтримки розвитку пріоритетних напрямів науки і техніки в умовах, коли в ЄС така підтримка доволі ефективна, неминуче буде знижувати конкурентоспроможність вітчизняних товарів на європейському та світовому ринках. А це буде відбуватися при одночасному ускладненні доступу на ринки країн-учасниць Митного Союзу, передусім Росії, де ці товари були і могли й надалі бути конкурентоспроможними. Адже переважна частка високотехнологічної продукції експортувалася не до країн ЄС, а до Митного Союзу та деяких інших.

Про роль іноземних інвестицій як чинника активізації інноваційної діяльності ми вже згадували. Тому в даному разі основну увагу звернемо на те, наскільки реально їх збільшити в умовах участі в ЗВТ з ЄС. За підрахунками аналітиків, Євросоюз імовірно проспонсує інвестиційну програму створення в Україні нових промислових підприємств, здатних виробляти машинобудівну продукцію на ті 5 млрд. доларів, які ми втратимо на російському ринку. Але для відродження вітчизняного промислового

потенціалу потрібно не менше 100 млрд. доларів на найближчі 3-5 років, тобто 20-30 млрд. доларів щороку [6, с.39]. Зрозуміло, що таких грошей нам ніхто не дасть, оскільки сам ЄС сьогодні переживає не кращі часи своєї історії. Це по-перше, і, по-друге, європейський бізнес незацікавлений в появі на ринку нового конкурента, яким могла б Україна в разі здійснення модернізації свого виробничого потенціалу та підвищення його науково-технічного рівня. Крім того, слід мати на увазі, що навіть після модернізації виробничого потенціалу вітчизняні виробники машинобудівної та переробної галузей навряд чи змогли б конкурувати на рівних оскільки ЄС відгородив свій ринок непереборним протекціоністським бар'єром техрегламентів. Проте це вже інше питання. Тому повернемося до проблеми інвестицій на інноваційну діяльність.

На наш погляд, для того, щоб забезпечити притік інвестицій у вітчизняну економіку, необхідно перед усім створити в країні сприятливе інвестиційне середовище як для внутрішніх, так і зовнішніх інвесторів. А це означає, що державне управління на всіх рівнях має зрозуміти важливість інвестицій у модернізацію виробничого потенціалу і підвищення його науково-технічного рівня. Інвестиційне забезпечення має стати одним із пріоритетних завдань державної політики на найближчі п'ять років. Для цього, як мінімум, необхідно здійснити наступне:

- удосконалити правову базу залучення як внутрішніх, так і зовнішніх інвестицій, творчо використавши для цього зарубіжний досвід;
- диверсифікувати джерела прямих іноземних інвестицій, використавши для цього потенціал нових індустріальних країн (НІК) та колишніх соціалістичних країн-членів ЄС;
- створити ефективну систему страхового забезпечення залучених інвестицій;
- стимулювати розвиток партнерства між великими приватними підприємствами і малим та середнім бізнесом в питанні спільного інвестування інноваційної діяльності;
- зменшити ставки оподаткування доходів від інвестування в інноваційні підприємства;
- стимулювати розвиток вторинного ринку цінних паперів;
- розробити, прийняти і забезпечити реалізацію урядових програм надання прямої фінансової допомоги на розвиток інноваційної діяльності, запозичивши для цього багатий досвід ЄС;
- створити Український фонд прямих інвестицій, який забезпечував би співфінансування інвестиційних проектів з іноземними інвесторами.

Створення сприятливого інвестиційного середовища, безумовно, сприяло б притоку інвестицій на модернізацію виробничого потенціалу та підвищення його науково-технічного рівня. Причому можна було б очікувати інвестицій не тільки від вітчизняних інвесторів та європейського бізнесу. Як засвідчує досвід, в разі більш активного інвестування з боку ЄС, неабияку активність починають проявляти міжнародні фінансові організації, в тому числі і МВФ. Вони, як правило, погоджуються на відкриття нових кредитних ліній, реструктуризацію боргів і т. ін. До речі, в останні роки лише державний борг України становив в середньому 64-65 млрд. доларів, а сукупна кредитна заборгованість (борги держави, приватних осіб і бізнесу) сягала 200 млрд. доларів [6, с.17]. Наведені цифри дозволяють констатувати, що надії на іноземні інвестиції у модернізацію вітчизняного виробничого потенціалу не справдились, а лише обернулись появою заборгованості, якої до ринкових перетворень Україна не знала.

Важливим чинником розвитку інноваційної діяльності в ЄС виступає стимулювання партнерства між приватним бізнесом і університетами. Останні, як правило здійснюють фундаментальні та прикладні дослідження, а бізнесові структури забезпечують виготовлення дослідних зразків, їх апробацію та комерціалізацію. Таке стимулювання взаємовигідне, оскільки допомагає вирішувати одвічні проблеми фінансування наукових досліджень, особливо для малого та середнього бізнесу. Використовуючи фіскальні та інші інструменти з метою розвитку згаданого партнерства,

уряди країн ЄС істотно впливають на формування саме інноваційного бізнесу. Активно та ефективно в цьому напрямі діє Єврокомісія, яка започатковує різноманітні програми, що передбачають надання перспективним малим та середнім підприємствам фінансової допомоги на виконання наукових досліджень, прискорення практичного застосування результатів наукових досліджень тощо. Діючи таким чином, державні та наддержавні управлінські структури сприяють забезпеченню конкурентоспроможності наукової сфери, реструктуризації мережі наукових організацій, підвищенню ефективності витрат коштів, що виділяються на нарощування наукового потенціалу.

З огляду на цей досвід, є підстави очікувати перенесення його на вітчизняний ґрунт. Для цього на перших порах нема потреби створювати нові програми, розробляти нові заходи щодо активізації інноваційної діяльності і т. ін. За роки незалежності ми їх наприймали, мабуть, більше ніж всі країни ЄС разом. Потрібно лише реалізувати вимоги ключових законів щодо розвитку наукової сфери. У нас же укорінилася ганебна практика на всіх рівнях державного управління, суть якої (практики) у невиконанні вимог законів, програм, указів, будь-яких рішень попереднього керівництва. Оскільки керівництво на всіх рівнях протягом останніх 25 років змінювалося так часто, як восени погода, і кожне «винаходило свій велосипед», то замість руху вперед, ми мали рух назад. Замість модернізації виробничого потенціалу та підвищення його науково-технічного рівня здійснили деіндустріалізацію країни, замість розвитку доволі передової науки і найкращої за світовими критеріями системи освіти отримали руїни у сфері науки, пародію на європейську систему освіти у вигляді горезвісної Болонської системи, яку, дякуючи нинішньому міністру освіти і науки, без зайвого галасу відмінено.

Звичайно, долучення України до ЗВТ з ЄС не може не позначитись на розвитку вітчизняної системи освіти. Як мінімум, вона може розвиватися в контексті справжньої європейської освіти, а не її сурогату, бездумно трансплантованого в український освітній простір. Вже за рахунок цього можна було б підвищити якість підготовки кваліфікованих кадрів, здатних здійснювати інноваційний розвиток країни. Оскільки наукові дослідження в країнах ЄС здійснюються переважно в університетах і ТНК, то вищі навчальні заклади України зможуть мати більші можливості для пізнання досвіду щодо організації наукових досліджень, а, в окремих випадках, можуть складатися і кращі умови для виконання спільних науково-технічних проектів. Особливо продуктивною може бути співпраця щодо взаємного обміну студентами, аспірантами і науково-педагогічними працівниками.

Водночас не можна не бачити ризиків, на які, за певних умов, Україна може натикатися у сфері вищої освіти внаслідок участі в ЗВТ з ЄС. Зняття (пом'якшення) бар'єрів щодо надання освітніх послуг українцям в країнах ЄС може спричинити масовий виїзд української молоді на навчання до зарубіжних країн. Характерно, що в багатьох країнах ЄС для зарубіжних студентів створені кращі умови, для навчання, а потім і для працевлаштування, ніж у своїй країні. Скажімо, в Польщі умови навчання у вищих навчальних закладах є настільки привабливими, що сьогодні там навчається понад 10 тисяч українських юнаків та дівчат. Справа в тому, що плата за навчання за обсягом така ж, як і в Україні, однак там студентам забезпечуються нормальні умови для проживання, працевлаштування за спеціальністю і гідна людини заробітна плата [7, с. 73]. Слід мати на увазі, що на навчання до зарубіжних вузів їдуть найбільш талановиті, здібні молоді люди і що вони не мають наміру повертатися до країни, в якій їхній талант і здібності залишаються не затребуваними. До цього слід додати десятки (а можливо й сотні) тисяч молодих спеціалістів (знову ж таки кращих з кращих), які, закінчивши українські вищі навчальні заклади, поповнять лави трудових емігрантів. Вони також здебільшого не повернуться в Україну, як не повернулися і не думають повертатися ті з наших випускників, котрі виїхали за кордон в останні десятиріччя. І цими проблемами, як нам думається, керівництво країни не переймається. А це означає, що загрози інноваційній безпеці будуть наростати.

Активізація співпраці з ЄС відкриває нові горизонти і щодо розвитку міжнародного науково-технічного співробітництва, яке, як ми зазначали раніше, є важливим чинником модернізації виробничого потенціалу та підвищення його науково-технічного рівня. Активізація науково-технічного співробітництва між Україною і ЄС може відбуватися внаслідок скасування візового режиму, приведення вітчизняного правового поля наукової сфери до європейських вимог, розвитку коопераційних зв'язків на рівні науковців, більш ефективного використання існуючих інструментів науково-технічної кооперації, що надаються Єврокомісією, тощо.

Проте якщо хтось думає, що всі ці потенціальні можливості спрацюють автоматично, оскільки ми увійшли до ЗВТ з ЄС, то такі думки будуть далекими від реальності. По-перше, як констатують дослідники, західні університети і ТНК, які є основними розробниками і власниками науково-технічних продуктів, не поспішають ділитися ними з кожним зустрічним. По-друге, як ми вже зазначали, в Україні і надалі збережеться недофінансування науково-технічної сфери, що й буде головним, найбільш вагомим стримуючим чинником для розвитку міжнародного співробітництва, в тому числі з ЄС. Про це свідчить попередня практика науково-технологічного співробітництва між Україною та країнами ЄС, яке здійснювалося в Рамкових програмах. Через брак коштів Україна не змогла задіяти свій потенціал в перших трьох програмах. Участь в наступних стала можливою лише після того, як ЄС профінансував окремі українські організації та роботи окремих вчених. Таке співробітництво не може істотно вплинути на модернізацію вітчизняного виробничого потенціалу з двох причин: 1) програми досліджень обираються, виходячи з інтересів ЄС, а не тих країн, що залишаються поза його межами; 2) кінцевий продукт наукової співпраці належить тому, хто фінансує.

Зрозуміло, що існують й інші чинники, які можуть так чи інакше впливати на стан інвестиційно-інноваційної безпеки України в умовах долучення до ЗВТ з ЄС. Проведене нами дослідження дозволяє стверджувати, що загальновідомі чинники забезпечення інвестиційно-інноваційної безпеки України реалізуються не в повній мірі і є побоювання, що тенденція до їх ігнорування в найближчій перспективі посилиться. В цьому зв'язку керівництво країни повинне усвідомити, що не ЄС нам зробить добру справу, коли запровадить безвізовий режим, відкриє додаткові кредитні лінії, профінансує ту чи іншу програму. Це ми йому зробили надзвичайно добру справу, розірвавши науково-технічні (і не тільки) зв'язки з Росією, позбавивши себе можливості виробляти і постачати високотехнологічну продукцію до Росії та деяких інших країн Співдружності Незалежних Держав. Це ми позбавили себе можливості нарощувати питому вагу виробництва продукції п'ятого, а в майбутньому і шостого технологічних укладів, аби не бути конкурентоспроможними. Це ми створюємо передумови вигідних для Заходу геополітичних зрушень. Саме з цього повинне виходити політичне керівництво України, вимагаючи (не просячи) компенсацій на зразок тих, які в свій час отримала Польща. Як зазначає Гж. Колодко, у світлі політичних обставин Польщі простили половину величезного державного боргу. При цьому вчений наголошує, що списання боргу повинне супроводжуватися продуманими структурними реформами, ефективними антикорупційними заходами і адекватною макроекономічною політикою [4, с. 97]. До слів Гж. Колодко варто прислухатись не тільки тому, що він відомий світовій спільноті вчений, а й тому, що будучи віце-прем'єром і міністром фінансів, успішно реформував польську економіку.

При цьому варто прислухатись не тільки в частині, де йдеться про вимоги компенсацій, а й до того, як ті компенсації використати з користю не тільки на найближчу перспективу. Тут доцільно було взяти до уваги досвід Іспанії. Вступивши в економічний і валютний союз, Іспанія вже в перші роки отримала 138 млрд. євро на розвиток, які пішли в основному на будівництво автомобільних шляхів та залізниць. Крім того, країна отримала широкий доступ до кредитування внаслідок зниження процентних

ставок. Все це створило хороші умови успішного економічного розвитку, підвищення науково-технічного рівня виробничого потенціалу і зростання рівня життя населення. Однак ці самі умови були використані для поглиблення структурних диспропорцій економіки. Справа в тому, що отримані кошти на розвиток і доступ до кредитування головним чином пішли на розвиток інфраструктури, ринку нерухомості, туризму та фінансової сфери. Негативним чинником для економічного розвитку в перспективі стало зниження частки обробної промисловості, а в ній тих галузей, які забезпечують перехід на більш високий рівень технологічного розвитку. Як наслідок, економіка країни стала дуже чутливою до коливань економічної кон'юнктури і сьогодні можна констатувати, що за останні 30 років ВВП країни в номінальному обчисленні виріс у 5,5 раза, а сумарний борг держави та домогосподарств – у 11,5 раза, тобто збільшився майже на два трильйони доларів [8, с.32]. Хочеться вірити, що ми будемо вчитися на чужих помилках, а свої зведемо до мінімуму.

А це означає, що для зміцнення інвестиційно-інноваційної безпеки України в умовах її участі в ЗВТ з ЄС необхідно діяти виключно в національних інтересах. Основними напрямками такої дії мають бути:

- будь-які переваги від участі в ЗВТ з ЄС використовувати з метою призупинення деградації науково-технічного і виробничого потенціалів країни та подальшого їх розвитку на базі п'ятого і шостого технологічних укладів;
- через модернізацію виробничого потенціалу забезпечити умови для стабілізації фінансово-кредитної системи та зміцнення стійкості національної грошової одиниці, подолання інфляції та підвищення конкурентоспроможності українських виробів;
- виходячи з того, що головним джерелом фінансування соціально-економічного розвитку були і залишаються внутрішні нагромадження капіталу, вибудувати фінансову політику таким чином, щоб вона сприяла формуванню внутрішніх нагромаджень капіталу і перекривала можливість їх неконтрольованого вивозу за кордон;
- внаслідок модернізації виробничого потенціалу та підвищення конкурентоспроможності вітчизняних виробників добиватися взаємовигідних зв'язків з іноземними партнерами, які (зв'язки) не перетворювали б Україну на сировинний придаток розвинутих економік;
- подолати криміналізацію економічних відносин та олігархічну монополізацію економіки як базу зростання економічної злочинності та корупції;
- припинити політику обмеження платоспроможного попиту населення і перейти до побудови справді правової соціально орієнтованої держави, що стане вагомим рушієм економічного зростання та відновлення довіри до влади та її політики.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Світовий та вітчизняний досвід переконують, що зміцнення інвестиційно-інноваційної безпеки може мати місце лише тоді, коли держава забезпечить такий розвиток науково-технічного потенціалу, за якого вона може гарантувати конкурентоспроможність національних виробників на світовому ринку, сталий розвиток економіки на базі нових технологічних укладів задля підвищення рівня життя населення. В умовах участі України в ЗВТ з ЄС можливості держави щодо цього значно зростають, оскільки очікується зростання потоку іноземних інвестицій, в тому числі і прямих, які сприятимуть модернізації виробничого потенціалу на базі більш високого рівня розвитку науки і техніки. Водночас за певних умов можуть виникати ризики та загрози інвестиційно-інноваційній безпеці України. Тому держава повинна розуміти ці загрози і постійно діяти на їх випередження.

Список використаної літератури

1. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України. Затверджені наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України 29.10.2013т №1277 [Електронний ресурс].- Режим доступу:<http://cct.com.ua/2013/29.10.2013.-1277.htm>.

2. Дынкин А. Мировая экономика: новая логика роста [Електронний ресурс] / А.Дынкин/ «Ведомости». – 2007. – №116. – Режим доступа: <http://www.vedomosti.ru/newspaper/>.
3. Інноваційно-інвестиційна і екологічна безпека трансформації регіональних економічних систем. За ред. М.А. Хвесика. – К.: Наукова думка. – 2013. – 488 с.
4. Колодко Г.В. Глобализация, трансформация, кризис – что дальше? / Г.В. Колодко. – М.: Магистр, 2012. – 176 с.
5. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента України від 11.06.1998р. №615/98 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://Zakon2.rada.gov.ua/laws/show/615/98>.
6. Новицкий А. Дорога на Брюссель/ А.Новицкий// Пульс. – 2013. – №8. – С.5-40.
7. Каленюк І.С., Куклін О.В., Ямковий В.А. Сучасні ризики розвитку вищої освіти в Україні/І.С.Каленюк, О.В.Куклін, В.А. Ямковий//Економіка України. – 2015. – №2. – С.70-83.
8. Голуб А. Патологическая анатомия Евросоюза / А.Голуб // Пульс. – 2013. – №7. – С.32.

References

1. Methodological recommendations for estimation of the level of Ukraine's economic safety. (2013). Retrieved February 8, 2016, from http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm
2. Dynkin, A. (2007). World economy: new logic of growth. Retrieved February 10, 2016, from <https://www.vedomosti.ru/newspaper/articles/2007/06/27/mirovaya-jekonomika-novaya-logika-rosta>
3. Khvesyk, M. A. (Ed.). (2013). *The innovative-investment and ecological safety of regional economic systems transformation*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukr.).
4. Kolodko, Gzh. V. (2012). *Globalization, transformation, crisis – what comes next?* Moscow: Magistr (in Russ.).
5. About adoption of the Strategy of Ukraine's integration into European Union. (2015). Retrieved February 7, 2016, from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/615/98>
6. Novickij, A. (2013). The road to Brussels. *Pul's (Pulse)*, 8, 5-40 (in Russ.).
7. Kaleniuk, I. S., Kuklin, O. V., & Yamkovyj, V. A. (2015). Modern risks of higher education in Ukraine development. *Ekonomika Ukrainy (Economy of Ukraine)*, 2, 70-83 (in Ukr.).
8. Golub, A. (2013). Pathologic anatomy of European Union. *Pul's (Pulse)*, 7, 32 (in Russ.).

KYKYRYDZA Ivan Ivanovuch

Doctor of Economics, professor of economics,
Innovation and International Economics Department,
Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytsky

INVESTMENT AND INNOVATION SAFETY OF UKRAINE UNDER CONDITION OF EUROPEAN INTEGRATION

Introduction. In the article the state and prospects of Ukraine's investment and innovative safety under conditions of participation in Free Trade Area with European Union are explored.

Purpose. To investigate the impact of participation in Free Trade Area with European Union on the state of Ukraine's investment and innovative safety, to disclose possible advantages and risks as a result of objective and subjective factors.

Results. In the paper the state and possible advantages as well as risks of investment and innovative safety as a part of Ukraine's economic safety are analysed. Specified basic elements of investment and innovative policy including availability of financial resources for effective innovative activity; encouragement of small and medium-sized innovative businesses; stimulation of partnership between private sector and universities; support and development of international scientific-and-technological cooperation. Argued the possibilities for consolidation of Ukraine's investment and innovative safety due to eventual improvement of the conditions for innovative activity.

Originality. In the article reasoned not only advantages from the participation in Free Trade Area but also possible risks in case if there are no measures to avoid factors carrying potential threat.

Conclusion. Consolidation of investment and innovative safety is possible only when the state will provide certain development of scientific-and-technological potential enabling national producers to compete successfully in the international market. Under conditions of Ukraine's participation in Free Trade Area with EU the possibilities of the state for this somewhat rise. At the same time some risks can also occur.

Keywords: investment and innovation security of Ukraine; free trade zone with the EU; perspective; threats.

Одержано редакцією 17.01.2016
Прийнято до публікації 20.01.2016

УДК 359.09

ШЕРЕМЕТИНСЬКА Оксана Валеріївна

к.е.н., доцент кафедри
менеджменту та адміністрування,
Національний університет харчових технологій,
Україна
goroxy@ukr.net

БАТАЛОВА Олена Анатоліївна

старший викладач кафедри
менеджменту та адміністрування,
Національний університет харчових технологій,
Україна
helenbatalova@gmail.com

РОЛЬ МИТНОЇ ЛОГІСТИКИ В УПРАВЛІННІ ЗЕД

Анотація. Розглянуто особливості реалізації митної логістики на державних прикордонних пунктах пропуску, визначено роль процесу підвищення ефективності логістичного обслуговування у міжнародних пунктах пропуску, проаналізовано шляхи його покращення. Акцентовано, що в сучасних умовах інтернаціоналізації вітчизняної торгівлі та перспектив приєднання до ЄС існує ряд проблем з швидкістю руху вантажо- та пасажиропотоку через кордон України, тому існує необхідність використання елементів логістики при митному оформленні.

Ключові слова: митниця, митний контроль, міжнародний пункт пропуску, транспорт, логістичне обслуговування

Постановка проблеми. В умовах інтеграції світової економіки і глобалізації бізнесу пред'являються нові вимоги до митної справи. Митна служба повинна сприяти розвитку зовнішньоекономічної діяльності. У сучасних умовах розвитку світової економіки мета, що стоїть перед митними службами всього світу, полягає в спрощенні митного адміністрування при безумовному забезпеченні дотримання митного законодавства. Активна глобалізація і лібералізація світової торгівлі створюють передумови для формування оптимально організованої системи взаємодії всіх учасників зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) в процесі митного оформлення і митного контролю товарів і транспортних засобів. Використання логістичного підходу до управління експортно-імпортними товарними потоками набуло особливої актуальності на сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки. Це обумовлено інтенсифікацією і розширенням зовнішньоекономічних зв'язків держави, а також динамічним розширенням горизонтальних зв'язків між суб'єктами господарювання країн партнерів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема, пов'язані з використанням митної логістики в ЗЕД, присвячено багато публікацій. У роботах Смирнова І.Г., Коцана Н.Н., Пономарьової Н.В., Пашка П.В., Олексієнко О.Ю., Самолаєва Ю.Н., Стаханова Д.В., Співака І.В. та інших авторів розглядається поняття митної логістики та її вплив на ефективність експортно-імпортних операцій.

Визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. Поряд з наявністю окремих досліджень в галузі митної логістики, на сьогодні залишаються невирішеними питання використання вітчизняною митної службою елементів митної логістики при здійсненні митного контролю та митного оформлення.

Викладення основного матеріалу дослідження. У наш час ринок логістичних послуг активно розвивається. Формування логістичних систем сприяє поєднанню